

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРАВОПОРЯДОК: ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ

THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON LAW ORDER: CHALLENGES AND TASKS

Шкіндер Ю.П., здобувач кафедри права
та публічного управління

ЗВО «Університет Короля Данила»

ORCID ID: 0009-0002-9170-1795

У статті досліджено вплив цифрових технологій на правопорядок, окреслено основні виклики та завдання. Зазначено, що сучасні технології чинять істотний вплив на правопорядок, на формування методів правового регулювання, стимулюючи формування нових принципів цифрового простору – «цифрового правопорядку», який являє собою сукупність принципів і методів правового регулювання цифрового процесу і задає спрямованість правового регулювання на формування такого механізму (системи правових норм), в якому істотне місце відведено цифровим правам, цифровим об'єктам і цифровим суб'єктам. У цьому механізмі важливе місце відведено правозастосуванню та захисту цифрових прав як суб'єктивних прав. Сутність «цифрового правопорядку» проявляється в утворенні нових суспільних зв'язків і структури правового регулювання на основі цифрових технологій. У цьому аспекті «цифровий правопорядок» слугує ключовим чинником структурування нового цифрового інструментарію в праві (тобто правовим інструментарієм) у новому технологічному устрої що сформувався на межі сучасних інформаційно-технологічних циклів. Наголошено, що цифровізація правопорядку – складова частина реалізації програми «Цифрова економіка України», яка спрямована на фокусацію цифровізації державного управління в Україні. Впровадження інформаційних технологій створює сприятливі умови для вдосконалення правового порядку, підвищення прозорості діяльності органів державної влади, ефективності та результативності правової системи та її елементів. Утім, з іншого боку наявні певні ризики, пов'язані з кіберзагрозами та кібератаками в програмному забезпеченні, які здатні паралізувати правопорядок. Зроблено висновок, що Інформація та інформаційні технології, стимулюючи позитивні та корисні зміни в суспільстві, формують потребу у виробленні нових поглядів і в науковому переосмисленні можливостей використання віртуального середовища. З іншого боку, нові напрями діяльності, які здебільшого є інформаційними, несуть певні ризики та загрози для сформованої системи правового порядку та нормативного регулювання. Усі ці процеси призводять до розуміння того, що цифровізація досі потребує проведення досліджень і детального аналізу та беззастережно потребує втручання держави у відносини, що виникають у цифровому середовищі, шляхом законодавчого регулювання з метою забезпечення правопорядку.

Ключові слова: правопорядок, законність, правова держава, суспільство, законодавство, цифрові технології, цифровізація, цифрова економіка, інформаційні права.

The article examines the impact of digital technologies on the rule of law, outlines the main challenges and tasks. It is noted that modern technologies have a significant impact on the rule of law, on the formation of methods of legal regulation, stimulating the formation of new principles of the digital space – «digital rule of law», which is a set of principles and methods of legal regulation of the digital process and sets the direction of legal regulation towards the formation of such a mechanism (system of legal norms), in which a significant place is given to digital rights, digital objects and digital subjects. In this mechanism, an important place is given to law enforcement and protection of digital rights as subjective rights. The essence of «digital rule of law» is manifested in the formation of new social ties and the structure of legal regulation based on digital technologies. In this aspect, the «digital legal order» serves as a key factor in structuring a new digital toolkit in law (i.e., a legal toolkit) in a new technological system that has formed on the verge of modern information and technological cycles. It is emphasized that the digitalization of legal order is an integral part of the implementation of the «Digital Economy of Ukraine» program, which is aimed at focusing on the digitalization of public administration in Ukraine. The introduction of information technologies creates favorable conditions for improving the legal order, increasing the transparency of the activities of state authorities, the efficiency and effectiveness of the legal system and its elements. However, on the other hand, there are certain risks associated with cyber threats and cyber attacks in software that can paralyze legal order. It is concluded that information and information technologies, stimulating positive and useful changes in society, form the need to develop new views and scientifically rethink the possibilities of using the virtual environment. On the other hand, new areas of activity, which are mostly informational, carry certain risks and threats to the established system of legal order and regulatory regulation. All these processes lead to the understanding that digitalization still requires research and detailed analysis and unconditionally requires state intervention in relations arising in the digital environment through legislative regulation in order to ensure law and order.

Key words: law and order, legality, rule of law, society, legislation, digital technologies, digitalization, digital economy, information rights.

Актуальність теми. Останні тенденції розвитку України як правової держави в умовах цифровізації демонструють наявність технологій нового покоління, які впливають абсолютно на всі сфери життя суспільства і держави. Провідну роль у цьому процесі безумовно відіграє вітчизняне право, яке має своєчасно відображати реалії правової та соціальної дійсності, створюючи міцне підґрунтя для ефективної реалізації та захисту прав і свобод всіх учасників суспільних відносин.

Сучасні цифрові технології слугують таки би мовити «технологічними драйверами» правових інновацій, що визначають трансформації сучасного правового порядку. Щобільше, цифрові технології визначають вектор вітчизняного технологічного, економічного та соціального розвитку в Україні. Означену спрямованість цифрових інновацій у праві та правовому порядку можна розглядати як (запозичуючи поняття у відомого мислителя І. Канта з твору «Критика чистого розуму») «категоричний імператив» [1], тобто загальнозначущі норми, принципи поведінки, зумовлені особливостями цифрових технологій.

Важливо й те, що сучасний вектор цифрових інновацій найближчим часом визначатиме розвиток економіки України. Адаже сучасні цифрові технології чинять істотний вплив на «цифровізацію» права, на формування методів правового регулювання, стимулюючи формування нових принципів цифрового простору – «цифрового правопорядку», який являє собою сукупність принципів і методів правового регулювання цифрового процесу і задає спрямованість правового регулювання на формування такого механізму (системи правових норм), в якому істотне місце відведено цифровим правам, цифровим об'єктам і цифровим суб'єктам. У цьому механізмі важливе місце відведено правозастосуванню та захисту цифрових прав як суб'єктивних прав.

Сутність «цифрового правопорядку» проявляється в утворенні нових суспільних зв'язків і структури правового регулювання на основі цифрових технологій. У цьому аспекті «цифровий правопорядок» слугує ключовим чинником структурування нового цифрового інструментарію в праві (тобто правовим інструментарієм) у новому тех-

нологічному устрої, що сформувався на межі сучасних інформаційно-технологічних циклів.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблема тика цифровізації права, впливу інформаційних технологій на сферу правового регулювання повсякчас ставала предметом дослідження багатьох вчених-правознавців, серед яких О. Барабаш, Д. Белов, Ю. Бисага, Р. Зварич, О. Котуха, Н. Левицька, Н. Оніщенко. Окремо варто відзначити вчених, які досліджували поняття правового порядку та його основні характеристики. Це, зокрема, Т. Подорожна, Н. Пархоменко, Р. Луцький та інші. Утім проблематику впливу цифровізації на правопорядок залишається малодослідженою, що зумовлює актуальність цієї наукової розвідки.

Метою статті є дослідження впливу цифрових технологій на правопорядок в умовах сучасних інформаційно-технологічних циклів.

Виклад матеріалу. Цифрове середовище набуває дедалі більшого пріоритету в розвитку вітчизняного правового регулювання і принципово нової суспільної значущості для життєдіяльності людини, суспільства і держави в інформаційному суспільстві. Зазначені пріоритети зумовлені тим, що одним із найактуальніших завдань сучасної державної політики Української держави є формування інформаційного суспільства і цифрової економіки.

Так, доволі значущим чинником розвитку сучасного суспільства є використання нових комп'ютерно-програмних технологій в усіх сферах соціально-правового буття. Так, на думку С. Войтко, для людини в умовах цифровізації спостерігаються кількісні та якісні стрибкоподібні зміни в техніці та технологіях, перехід від аналогової до цифрової ери, від локального зберігання своїх даних до використання хмарних сховищ. Поступово людина звикає до нової взаємодії у суспільстві. Ця взаємодія, ці відносини потребують принципово нових підходів у державному управлінні, в управлінні бізнесом, у стосунках через соціальні мережі [2, с. 19]. На сучасному етапі, коли цифрові технології пронизують життєдіяльність суспільства, відбуваються трансформації та ускладнення гетерогенності й ентропійності інтернет-простору, інтенсивний розвиток робототехніки і технологій штучного інтелекту, поступово формується нова, так звана «цифрова» правова реальність. Особливістю цієї реальності є те, що вона базується на нових технологіях, які впливають на традиційне суспільство з його економікою, трансформуючи її від такої, що споживає ресурси, до економіки, що створює ресурси [3, с. 216]. Вирішення означеного завдання передбачає цифрову трансформацію сфери правового порядку, а також ключових галузей права.

Сьогодні в багатьох сферах діяльності людини протікають еволюційні процеси, особливо в галузі розробки інформаційних технологій, зокрема їх застосування, що, безумовно, справляє неабиякий вплив на наш спосіб життя людини. З огляду на це, в побутовому, соціальному та правовому вжитку міцно укорінився термін «цифрова економіка» [4], хоча він досі не має чіткого визначення.

Цифрова економіка являє собою певний процес інтеграції цифрових технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства. Не є винятком і сфера права, правового порядку. Принагідно зазначимо, що Т. Подорожна правовий порядок розуміє як певний стан урегульованості правовими нормами суспільних відносин, що охоплює такі властивості, як узгодженість, координованість, структурна організованість, і залежить не тільки від зовнішнього соціально нормативного впливу, а й від характеру реагування на нього суб'єктів. Зокрема, вчена резюмує, що право є ціннісно-нормативною системою, основою якої є порядок. Правопорядок є: результативною стороною права; правом, реалізованим у суспільних відносинах; станом реалізації і показником реалізації права. Особлива роль права у формуванні правового порядку

пояснюється його соціально-психологічними функціями: оцінки (суб'єктивне право) та опису (об'єктивне право). Суб'єктивне право людини дозволяє їй дати власну оцінку суспільним явищам з позиції «справедливо–несправедливо». Об'єктивне право дозволяє відобразити в нормативно-правових актах суспільну практику та закріпити правові засоби досягнення порядку в суспільстві. З огляду на це, правовий порядок – це об'єктивно та суб'єктивно обумовлений стан соціального життя, який характеризується внутрішнім погодженням, урегульованістю системи правових відносин, заснованих на нормативних приписах [5, с. 67].

На переконання О. Барабаш, правопорядок – це порядок у суспільних відносинах, які регулюються правом, при якому гарантується реалізація суб'єктивних прав і юридичних обов'язків учасників правовідносин, забезпечується їхня правомірна поведінка, здійснення законності. Це упорядкований за допомогою права, його застосування та інших форм реалізації підзаконний порядок суспільного життя, його нормальний стан, основний зміст якого становить правомірна поведінка, практичне здійснення законності. Правопорядок реально забезпечує втілення в життя державних і особистих інтересів, закріплених у нормах права; охорону суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків, що є змістом правомірної поведінки суб'єктів права [6, с. 8].

Цифровізація правопорядку – складова частина реалізації програми «Цифрова економіка України», яка спрямована на фокусацію цифровізації державного управління в Україні [7]. Нагадаємо, що ще в 2017 році Кабінетом Міністрів України спільно з HiTech Office Ukraine та експертами ринку з метою залучення інвестицій та зростання ВВП на 5% було розроблено і пізніше прийнято розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації», де було вказано, що у класичному розумінні цифрова економіка – це діяльність, в якій ключовими засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані – як числові так і текстові [8]. У Концепції чітко визначено основні цілі цифрового розвитку, окреслено принципи цифровізації, напрямки цифрового розвитку та напрямки гармонізації з цифровими європейськими ініціативами [9, с. 70].

Сучасний період розвитку інформаційного суспільства характеризується стрімкою цифровою трансформацією суспільних відносин і процесів. Причиною значних зрушень у суспільному розвитку і пов'язаних із цим змін у правовій системі став науковий і технічний прогрес, що базується на впровадженні невідомих раніше методів роботи з інформацією та досягнутий завдяки застосуванню нових інформаційних технологій. Каталізатором змін також виступило поширення й активне проникнення цифрових каналів зв'язку. Мережа цифрових каналів зв'язку продовжує активно розширюватися й охоплювати нові території, даючи змогу вільно шукати, отримувати, передавати, виробляти і поширювати цифрову інформацію.

Цифровізація не є системним, послідовним чи структурно-однорідним явищем, але при цьому вона забезпечує галузевий і територіальний простір. Вона формує перед вітчизняною юридичною практикою нові виклики, послаблюючи сприйняття меж і сфер впливу галузей права, що на практиці знаходить прояви як в конкуренції законодавчих, підзаконних норм, так і у виокремленні суміжних інститутів для забезпечення правового порядку. Відтак показово, що правовій системі необхідно своєчасно і коректно реагувати на динаміку суспільних відносин, що розвиваються під впливом цифровізації.

Проникнення цифровізації в усі сфери повсякденної діяльності людини, яке відбувається у світовому масштабі, дає змогу вести мову про цифрову трансформацію всіх сфер життя соціуму і про формування цифрового

суспільства. Примітно, що поняття «цифровізація» зустрічається в нормативно-правових актах тільки з поглядом відображення технічної її складової і розуміється як перехід з аналогової форми передачі інформації на цифрову [10, с. 166].

Так, до основних законів України у сфері цифровізації належать: Закон України «Про національну програму інформатизації» від 01.12.2022 року № 2807-IX, Закон України «Про державну підтримку розвитку індустрії програмної продукції» від 16.10.2012 року № 5450-VI, Закон України «Про електронні комунікації» від 16.12.2020 № 1089-IX, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 року № 851-IV, Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 року № 675-VIII, Закон України «Про інформацію» від 02.10.2022 року № 2657-XII, Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 року № 2939-VI, Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» від 05.07.1994 року № 80/94-ВР, Закон України «Про хмарні послуги» від 17.02.2022 року № 2075- IX, Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 року № 2297-VI, Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 року № 2155-VIII, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 року № 2163-VIII, Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021 року № 1667-IX, Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 року № 2155- VIII та інші.

Нині термін «цифровізація» використовується у вузькому і широкому сенсі. Під цифровізацією у вузькому сенсі розуміється перетворення інформації в цифрову форму, яке в більшості випадків веде до зниження витрат, появи нових можливостей тощо [11, с. 69]. Велика кількість суспільних перетворень інформації в цифрову форму призводить до таких істотних позитивних наслідків, які обумовлюють застосування терміну цифровізації в широкому сенсі.

Як перехід до цифрової інформації всіх сторін економічного і соціального життя, цифровізація з простого методу поліпшення різних сторін життя перетворюється на драйвер світового суспільного розвитку, що забезпечує підвищення ефективності економіки і забезпечення правопорядку. Тому під цифровізацією в широкому сенсі розуміється сучасний загальносвітовий тренд розвитку економіки і суспільства, який ґрунтується на перетворенні інформації в цифрову форму і призводить до підвищення ефективності економіки та поліпшення якості життя [12, с. 210]. Тобто, у широкому значенні під процесом «цифровізації» може розумітися соціально-економічна трансформація, ініційована масовим впровадженням і засвоєнням цифрових технологій, тобто технологій створення, обробки, обміну та передачі інформації [13].

Поняття цифровізації для суспільних наук не є однозначним, не має загального визначення, безліч робіт різних дослідників, що не сприяють формуванню єдиного підходу до визначення цифровізації. Нормативно-правові акти розглядають процес цифровізації переважно з технічного боку, незважаючи на повсюдне використання поняття. Невизначеність виокремлюваних особливостей цифровізації, відсутність консенсусу в його науковому середовищі веде до неможливості використання поняття з метою регулювання процесу цифровізації.

Отже, активне впровадження інформаційних технологій створює сприятливі умови для вдосконалення правового порядку, підвищення прозорості діяльності органів державної влади, ефективності та результативності правової системи та її елементів. Утім, з іншого боку наявні певні ризики, пов'язані з кіберзагрозами та кібератаками

в програмному забезпеченні, які здатні паралізувати правопорядок. На думку дослідників, кібербезпека стає основною проблемою сьогодення, яка викликає занепокоєння. Чим швидше йде розвиток інформаційних технологій, тим більшою є потреба в захисті інформаційно-телекомунікаційних систем. Оскільки критичні вразливості в програмному забезпеченні та автоматизованих системах викликають небезпідставні побоювання, уряди та суспільства в усьому світі шукають кращих, найбільш дієвих заходів і методів щодо захисту даних інтернет-ресурсів від кіберзагроз [14]. Новий підхід до обробки та систематизації інформації впливає на забезпечення правового порядку в правовій державі.

Підкреслимо, що фундаментальною ознакою правової держави є суворе і неухильне дотримання норм права всіма учасниками суспільних відносин. Адже тільки дотримання положень чинного законодавства дає змогу людині існувати та поступально розвиватися цивілізованому суспільстві. Проте, мова йде про закони, в основі яких лежать ідеї верховенства права і справедливості. Це стосується і України, яка йде шляхом побудови справжньої правової держави.

Завдання забезпечення правопорядку в Україні вирішуються за допомогою діяльності державних і громадських інституцій в межах наданих їм Конституцією України та іншими нормативними актами повноважень. Важливу роль у вирішенні цих завдань відіграють саме правоохоронні органи, оскільки вони мають відповідну компетенцію, наділені повноваженнями щодо використання різних форм і методів впливу на суспільні відносини, зокрема й заходів правового примусу.

У різні часи існування людства держави застосовували різні форми і методи забезпечення законності та правопорядку. Ці форми та методи визначалися національними, історичними, релігійними, ментальними традиціями, численними трансформаціями суспільного ладу. Але ці форми ніколи не були статичними та одноманітними, вони певним чином видозмінювалися та доповнювалися та є динамічними. На цю динаміку впливали досягнення науково-технічного прогресу, технологічні можливості держави забезпечувати законність і правопорядок у дедалі складніших суспільних відносинах.

Наразі процесом цифровізації охоплений практично весь світ і, напевно, досить складно в сучасному світі знайти людину, яка б не чула про глобальну мережу Інтернет. Цифровізація пронизує вже практично всі соціальні відносини, починаючи від простого людського спілкування і проведення дозвілля до сфери торгівлі, освіти, сфери державних послуг та інших важливих для держави і суспільства галузей. Ба більше, рівень цифрового розвитку сьогодні є не просто показником ступеня розвиненості Української держави та її відповідності вимогам світових трендів і реалій, а й важливим елементом політичного, економічного та соціального прогресу України.

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства в Україні майже всі суспільні відносини набувають вагомості інформаційної складової. Сьогодні в діяльності держави активно використовуються такі технології, як Legal tech, Big data, Deep Learning, методи нечітких множин [15, с. 196]. «Сучасна людина за лічені дні отримує і обробляє стільки ж інформації, скільки в минулі роки людина за все життя, і це при тому, що, за прогнозами вчених, кількість даних на планеті буде, як мінімум, подвоюватися кожні два роки» [16, с. 27] – переконані О. Барабаш та Д. Яцків. Функціональні можливості інформаційних систем дають змогу в мінімальні строки одержувати й аналізувати різні обсяги будь-якої інформації за напрямками діяльності та ухвалювати ефективні й грамотні управлінські рішення щодо забезпечення правопорядку.

З огляду на зазначене, можна резюмувати, що сучасне суспільство вже не може існувати без інформаційних тех-

